

Profesionalni razvoj učitelja:

status, ličnost
i transverzalne
kompetencije

Urednice:

Renata Čepić

Jana Kalin

uniri

UFRi Učiteljski fakultet
Sveučilišta u Rijeci

Izdavač
Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Za izdavača
izv. prof. dr. sc. Lidija Vujičić

Urednice
doc. dr. sc. Renata Čepić
prof. dr. sc. Jana Kalin

Recenzenti
prof. dr. sc. Milena Ivanuš Grmek
prof. dr. sc. Grozdanka Gojkov

Lektura
doc. dr. sc. Mihaela Matešić

Grafička priprema i prijelom
Sanja Jovanović i Saša Stanić, Centar za elektroničko nakladništvo Sveučilišta u Rijeci

Ilustracija na naslovnoj stranici
Enea Vorkapić

Tisak
Grafika Helvetica, Rijeka

Naklada
300 primjeraka

Mjesec i godina objavljivanja
Lipanj 2017.

ISBN 978-953-7917-07-4

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice Rijeka pod brojem 131215043.

Odlukom Povjerenstva za izdavačku djelatnost Sveučilišta u Rijeci KLASA: 602/09/17-01/05, URBROJ: 2170-57-03-17-3, ovo se djelo objavljuje kao izdanje Sveučilišta u Rijeci.

Znanstvena monografija *Profesionalni razvoj učitelja: status, ličnost i transverzne kompetencije* nastala je u okviru istraživačkoga projekta 13. 10. 2. 2. 02 (2013–2016) Sveučilišta u Rijeci, Hrvatska.

4. Osobine ličnosti i profesionalne kompetencije hrvatskih i slovenskih učitelja

Sanja Tatalović Vorkapić

*Učitelj – riječ koja me vraća na početak,
početak mogega prvog dana u školi.
Čvrsto sam stisnula maminu ruku,
bojala sam se pustiti je.
No odjednom netko me primio za drugu ruku
i svi su moji strahovi nestali jer to je bio netko tko razumije.
Obrisala mi je suze i odvela me u razred.
Tu započinje moje obrazovanje.
Shvatila sam da su učitelji moj drugi otac i druga majka,
na čemu sam i sad zahvalna.
Drago mi je što sam upoznavała život uz njihovo vođenje.
Prenijeli su nam sve, sve svoje znanje.
Za sve navike i vrijednosti koje posjedujem zaslužni su upravo oni.
Oni su temelji na kojima rastem.
Izrasla sam u visine, kao stablo,
jer su mojim snagama oni pridružili svoje.
Učitelji su moji vodiči,
zauvijek u mom srcu žive.
Jer dali su i daju mi za sve snagu.
I moje su najveće blago.*

Shambhavi Singh, objavljeno 12. siječnja 2016.

Uvod

Premda suvremena literatura iz područja psihologije obrazovanja (Vizek-Vidović, Vlahović-Štetić, Rijavec i Miljković, 2014) ističe važnost ličnosti učitelja u njegovu odgojno-obrazovnom radu s djecom, vrlo je malen broj istraživanja fokusiran na sustavno prikupljanje podataka i analizu ličnosti učitelja (Tatalović Vorkapić, 2012). Uz to što je manjak navedenih istraživanja evidentan, potpuno je nepoznato jesu li i na koji način osobine ličnosti učitelja povezane s različitim značajnim varijablama u procesu učenja i poučavanja, kao što su primjerice: percepcija i stavovi prema profesionalnom razvoju te stjecanju pojedinih kompetencija, ocjenjivanje, sustav vrijednosti, primjena nastavnih i odgojnih metoda u razredu, stres itd. Navedene pretpostavke o moderatorskom efektu osobina ličnosti na niz različitih dimenzija odgojno-obrazovnog rada proizlaze iz implicitnih procesa koji predstavljaju njihov sastavni dio (Jančec, Tatalović Vorkapić

i Lepičnik Vodopivec, 2015). S obzirom na to da su ljudi skloni djelovati temeljem svojih implicitnih definicija i percepcija u nestrukturiranim okolinama i onda kada ne raspolažu efikasnim kompetencijama, iznimno je važno osvijestiti ih i znati na koji način one utječu na odgojno-obrazovni rad. Osobine ličnosti implicitno dolaze do izražaja u različitom rasponu odgojno-obrazovnih situacija u razredu na svim razinama odnosa. Stoga je od neizmjerne važnosti istraživati ih, uočiti na koji su način i u kojoj mjeri pojedine osobine ličnosti zastupljene kod učitelja te na koji način one mogu biti povezane s drugim relevantnim varijablama procesa učenja i poučavanja. Stoga valja postaviti pitanja o tome kakav je najbolji učitelj, po čemu pamtimo svoje učitelje, što je to u njima zbog čega ostavljaju dubok trag u nama...? Jesu li to znanja koja su nam prenijeli ili nešto drugo uz to? Dosadašnja istraživanja pokazala su da opisi najboljih učitelja ne uključuju kompetencije nego osobine ličnosti (Čepić, Tatalović Vorkapić i Kalin, 2014; Tatalović Vorkapić, Čepić i Mulc, 2014; Tatalović Vorkapić, 2015, 2017), što je jedan od temeljnih argumenata i u ovoj analizi.

Petofaktorski model ličnosti

Ljudi neminovno kroz različite oblike interakcija utječu jedni na druge. Naš je život obilježen mnogobrojnim odnosima, a njihov utjecaj na nas može biti pozitivan ili negativan. Taj utjecaj, bio on bilo kojega predznaka, može nas u potpunosti obilježiti u životu. Upravo na tom mjestu dolazimo do definicije „značajnih drugih“ u životima djece, mladih, ali i odraslih (Bauer, 2008). Pored nuklearne obitelji značajni drugi one su osobe koje susrećemo u različitim obrazovnim institucijama tijekom života, odnosno učitelji. Neke od njih pamtimo, a neke ne. Neke pamtimo zato što su nas iznimno snažno „dodirнули“ svojim postupcima i ponašanjem, a neke zato što smo upravo zahvaljujući interakciji s njima postali bolji ljudi. Zašto je tomu tako? Zašto su jedni gotovo neprimjetno ušli u naš život i izašli iz njega, dok su drugi u njemu ostavili neizbrisiv trag? Vasconcelos (2002) ističe da upravo osobne značajke učitelja ostavljaju na nama trag koji pamtimo, a ne učiteljeve kompetencije. U suvremenoj literaturi smatra se da upravo ličnost učitelja ima važnu ulogu u njegovu radu s djecom i mladima u procesu učenja i poučavanja (Tatalović Vorkapić, 2015, 2017; Vizek-Vidović i sur., 2014) te je iznimno važno istraživati njihove osobine ličnosti (Tatalović Vorkapić i Pelosa, 2017).

Temelji razmatranja ljudske ličnosti, od definiranja do mjerenja i samog razumijevanja, sežu još u antičko doba, kada su filozofi poput Aristotela opisivali i analizirali psihološke značajke ljudi (Fulgosi, 1990). Pokušavajući odgovoriti na pitanje što nas razlikuje od drugih, zašto smo takvi kakvi smo, po čemu smo slični, a po čemu specifični u svojim reakcijama i ponašanjima, došlo je do različitih definiranja, načina mjerenja i teorijskih okvira za razumijevanje ljudske ličnosti. Najveći konsenzus postignut je u ovoj definiciji: „*Ličnost je skup psihičkih osobina i mehanizama unutar*

su ljudi skloni djelovati
nestrukturiranim oko-
stencijama, iznimno je
na odgojno-obrazovni
a u različitom rasponu
zinama odnosa. Stoga
su način i u kojoj mje-
ja te na koji način one
lama procesa učenja i
kakav je najbolji učitelj,
bog čega ostavljaju du-
prenijeli ili nešto drugo
pisi najboljih učitelja ne
pić, Tatalović Vorkapić
(14; Tatalović Vorkapić,
i u ovoj analizi.

utječu jedni na druge.
njihov utjecaj na nas
lo kojega predznaka,
tom mjestu dolazimo
mladih, ali i odraslih
one su osobe koje
kom života, odnosno
limo zato što su nas
sašanjem, a neke zato
ali bolji ljudi. Zašto je
naš život i izašli iz
Masconcelos (2002)
na nama trag koji
roj literaturi smatra
ovu radu s djecom i
kapić, 2015, 2017;
rali njihove osobine

mjerenja i samog
poput Aristotela
(1990). Pokušava-
zašto smo takvi ka-
vojim reakcijama i
merenja i teorijskih
enzus postignut je
hanizama unutar

pojedince koji su organizirani i relativno trajni, te utječu na interakcije i adaptacije pojedinca na intrapsihičku, fizičku i socijalnu okolinu" (Larsen i Buss, 2007, str. 4). Pervin, Cervone i John (2008) također se slažu s tom definicijom ličnosti, posebice u dijelu koji se odnosi na dosljednost u prisutnim obrascima osjećaja, razmišljanja i ponašanja. Osim toga, pridjevskim ili deskriptorskim pristupom u razumijevanju ličnosti uspijeva se obuhvatiti sva različitost i složenost individualnih karakteristika koje je moguće pronaći u skupu psihičkih osobina. Kategoriziranjem individualnih karakteristika omogućeno je sažimanje u nadređene dimenzije ličnosti temeljem kojih su moguća predviđanja i objašnjavanja ponašanja pojedinca.

Premda danas postoje različiti teorijski modeli i načini mjerenja ličnosti, zajednička im je temeljna pretpostavka o postojanju opsežnih predispozicija kod svih ljudi, nazvanih osobinama ličnosti te reagiranja na određeni način (Pervin i sur., 2008). Pored te pretpostavke o dosljednosti, važne su i pretpostavka o sukladnosti između onog ponašanja koje je vidljivo na manifestnoj razini i onog koje se javlja na deklarativnoj razini te pretpostavka o hijerarhijskom odnosu među pojedinačnim skupinama ponašanja i nadređenoj kategoriji istih ponašanja, odnosno dimenziji ličnosti. Oblikovanje teorijskih modela ličnosti temeljem tih triju pretpostavki koje ispunjavaju ostvaruju znanstveni kriterij u psihologiji rezultiralo je poznatim teorijskim modelima ličnosti Eysencka (1967) i Goldberga (1990).

Premda ne potpuno opravdano (Tatalović Vorkapić, 2014), danas je najčešće empirijski validiran i primjenjivan u psihologiji ličnosti *petofaktorski model ličnosti* (McCrae i John, 1992). Petofaktorski se model ličnosti temelji na hijerarhijskoj organizaciji osobina ličnosti u terminima pet temeljnih dimenzija: ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti, neuroticizma i otvorenosti prema iskustvu. Zamisao na kojoj se zasniva taj model proizašla je iz Goldbergove leksičke hipoteze koja kaže „*najvažnije individualne razlike u transakcijama ljudi postat će kodirane kao pojedine riječi u nekim ili svim svjetskim jezicima*“ (Pervin i sur., 2008, str. 298). Dakle, pretpostavlja se da se struktura osnovnih jedinica ličnosti nalazi u riječima kojima se ljudi koriste u svakodnevnom govoru za opisivanje ljudi. Polazeći od te pretpostavke, Goldberg (1990) je proveo najveće sustavno istraživanje velikih pet faktora koristeći pridjevske deskriptore crta. Uzimajući u obzir Normanovu (1963) osnovu za ispravnu taksonomiju ličnosti od pet faktora, Goldberg (1981) je u svojem istraživačkom radu potvrdio strukturu petofaktorskog modela. Ta je struktura poslije korištena u velikom broju istraživanja (Tatalović Vorkapić, 2014).

Opravdavajući zahtjev hijerarhijskog odnosa, svaka od navedenih pet dimenzija ličnosti sastoji se od više različitih komponenata nižeg reda, koje predstavljaju osnovna obilježja pojedinca. Dimenzija ekstraverzije obuhvaća intenzivne i dinamične odnose s drugim ljudima, preuzimanje inicijative u interakcijama, visoku razinu prikljivosti i aktivacije te veliku

potrebu za druženjem, stimulacijom i ugodnim međuosobnostima. Pojedinci koji postižu visoke rezultate na skali ekstraverzije, mogli bi se opisati kao aktivni, otvoreni prema drugim ljudima, druželjubivi, pričljivi, asertivni te dominantni. Vedriji su, iskazuju više pozitivnih emocija te optimističan način razmišljanja. Ugodnost se definira kao kvaliteta pojedinca u međuljudskoj interakciji, pa se osobe s visokom ugodnošću opisuju kao tople, iskrene, skromne, blage s izraženim prosocijalnim ponašanjem. Skloni su izbjegavati sukobe i konfliktnu situaciju jer im je vrlo važno da održe harmonične odnose i suradnju s drugima. Savjesnost se očituje u razini radne organiziranosti, upornosti i motivaciji osobe koja je usmjerena prema nekom određenom postizanju cilja. Savjesni pojedinci okarakterizirani su visokom odgovornošću, ustrajnošću, točnošću, predanošću, samodisciplinom, organiziranošću te ambicijom. Suprotna od neuroticizma, emocionalna stabilnost najviše se očituje u onim situacijama u kojima se osoba suočava s određenim frustracijama, stresom ili životnim problemima te u ponašanjima koja tada dolaze do izražaja. Emocionalno stabilna osoba je smirena, staložena, sigurna te opuštena, dok ona kod koje je izražen neuroticizam ima visoku razinu reaktivnosti na vanjske situacije, često je zabrinuta, nervozna, nesigurna te sklona doživljavati više negativnih nego pozitivnih emocija. Naposljetku, dimenzija otvorenosti prema iskustvu vezana je uz tendenciju osobe da često ulazi u situacije novog učenja, promjena, ideja, mašte i novih izazova. Kod pojedinaca koje karakterizira visoka otvorenost prema iskustvu očigledne su visoka razina kreativnosti, inteligencije, nekonvencionalnosti te sklonosti razmišljanjima i širokim interesima. Kod razumijevanja te imenovanja toga posljednjeg faktora postoje manja neslaganja istraživača, pa ga neki istraživači nazivaju i drugačijim imenom – kultura ili intelekt (Pervin i sur., 2008).

Za mjerenje dimenzija petofaktorskog modela ličnosti razvijeno je nekoliko mjernih instrumenata. Najopsežniji je onaj Coste i McCrae (1992), NEO-PI-R, koji sadrži ukupno 240 čestica za mjerenje šest faceta unutar 5 faktora, a koji ima i svoju skraćenu inačicu od 60 čestica. Kao i za Goldbergov instrument, koji sadrži 100 pridjeva za opisivanje ličnosti, i za skraćenu inačicu NEO-PI-R upitnika potrebno je oko 15 minuta za popunjavanje, što je često predugo vrijeme za velik broj istraživačkih ciljeva. Osim spomenutih, vrlo je često korišten upitnik BFI (*Big Five Inventory*, Benet-Martinez i John, 1998), koji se sastoji od 44 čestice, a konstruiran je za učinkovito i brzo mjerenje dimenzija petofaktorskog modela kada ne postoji potreba za diferenciranim mjerenjem pojedinih faceta (Kardum, Gračanin i Hudek-Knežević, 2008). Za njegovo je popunjavanje u prosjeku potrebno 10 minuta. No, zbog čestoga vremenskog ograničenja u prikupljanju podataka istraživači su smatrali korisnim i vrijednim sastaviti još kraći mjerni instrument za mjerenje velikih pet dimenzija ličnosti. Slijedom toga konstruiran je *Kratki 5-faktorski upitnik od 10 čestica*, odnosno *Ten-Item Personality Inventory*, TIPI (Gosling,

Rentfrow i Swann Jr., 2003), mjerni instrument koji sadrži 10 mjernih čestica, a koji je primijenjen i u ovome istraživanju. Kratki mjerni instrumenti predstavljaju razuman kompromis između preciznosti i učinkovitosti, pa je tako Kratki 5-faktorski upitnik konstruiran kao kratak i učinkovit mjerni instrument koji zadržava zadovoljavajuću razinu valjanosti. U konstruiranju Kratkoga 5-faktorskog upitnika korišteni su izdvojeni deskriptori iz postojećih instrumenata za mjerenje „velikih 5“, oslanjajući se najviše na Goldbergovu (1992) listu bipolarnih markera, pridjeva iz BFI te pridjevsku ček-listu markera „velikih 5“, koju su sastavili John i Srivastava (1999). Svaka njegova čestica sastoji se od dvaju temeljnih deskriptora, odvojenih zarezom, koji predstavljaju oba pola velikih 5 dimenzija – pozitivan i negativan, a odgovaraju na zajedničko pitanje: „*Vidim se kao osobu koja je...*“. Premda pokazuje niže razine pouzdanosti tipa Cronbach-alfa i faktorske valjanosti, taj je mjerni instrument bio iznimno pogodan u ovome istraživanju zbog velikog broja ispitanika i velikog broja drugih mjernih instrumenata koji su primijenjeni.

Osobine ličnosti učitelja i njihove profesionalne kompetencije

S obzirom na to da u vrtiću i u školi odgajatelji i učitelji prenose svoja znanja cijelom svojom osobnošću, a ne odvojeno od nje, vrlo često se kaže da zapravo poučavaju ono što jesu (Palmer, 1998), a ne samo ono što je sadržaj učenja ili planirana nastavna jedinica. Djeca predškolske i školske dobi znatno više preferiraju topao i prijateljski odnos nastavnika, a ona koja percipiraju da ih nastavnik voli imat će bolja postignuća i pozitivnije ponašanje, ističe Kolić-Vehovec (1999). Naglašavajući kako će do učenja doći ako je nastavnik spreman prihvatiti učenike onakvima kakvi jesu, razumjeti njihove strahove, očekivanja i obeshrabrenja u susretu s novim sadržajima i zadacima učenja, slično tvrdi i Grgin (2004). U istraživanju Ivon i Sindik (2008) utvrđena je značajna pozitivna korelacija između visoko empatičnih i prosocijalno orijentiranih odgajatelja s višom razinom prosocijalnog ponašanja djece. Drugim riječima, djeca u skupini koju su vodili značajno više empatični i prosocijalni odgajatelji značajno su više bila prosocijalna, za razliku od djece u drugoj skupini koja su pokazivala značajno više agresivnih obrazaca ponašanja. Taj je nalaz jednostavno objasniti primjenom teorije socijalnog učenja i učenjem putem opažanja modela, koji se može vrlo jasno prepoznati i u školskom sustavu.

Imajući na umu istraživanja koja su koristila sličan ili isti teorijski okvir koji je prikazan u ovom istraživanju, Tatalović Vorkapić je sa suradnicama (2016) provjerila eventualne razlike između budućih učitelja i odgajatelja na osobinama „velikih 5“. U istraživanju je sudjelovalo 290 studenata Učiteljskog fakulteta u Rijeci, oba studijska smjera, tj. Rani i predškolski odgoj i obrazovanje te Učiteljski studij. Prosječna dob bila je 20 godina u rangu od 18 do 26 godina. Kao što je i pretpostavljeno, u obje skupine ispitanika utvrđene su visoke razine svih osobina ličnosti osim neuroticizma

koji je bio značajno snižen. Nadalje, utvrđeno je da se budući odgajatelji i učitelji ne razlikuju značajno s obzirom na razine njihove ekstraverzije, neuroticizma, ugodnosti i otvorenosti prema iskustvu. No utvrđena je značajna razlika u dimenziji savjesnosti, koja je značajno veća kod budućih učitelja za razliku od odgajatelja. Ta je razlika objašnjena dužim studijskim programom, koji ima značajan učinak na povećanje razine savjesnosti, što je potkrijepljeno i drugim prethodnim istraživanjima.

Pored ovog istraživanja važno je spomenuti i rezultate istraživanja Jugović, Marušić, Pavin Ivanec i Vizek Vidović (2012), koje je provedeno na uzorku budućih učitelja o relacijama osobina ličnosti i akademskog samopojmanja s elementima motivacije za izbor karijere učitelja. Utvrđeno je da dimenzije ličnosti i pojam o sebi značajno sudjeluju u objašnjenju varijance intrinzične i društvene motivacije za učiteljsko zanimanje, procjene vlastitih sposobnosti za karijeru učitelja, prethodnih iskustava s učenjem i poučavanjem te zadovoljstva izborom učiteljske profesije. Zanimljivo je da se osobina ugodnosti pokazala najvažnijom osobinom ličnosti, a akademski pojam o sebi najvažnijim elementom samopojmanja u predikciji varijance ispitanih aspekata motivacije za odabir karijere učitelja.

U velikom broju istraživanja pokazano je da učitelje obilježavaju visoke razine svih pet dimenzija ličnosti te da je neuroticizam snižen u odnosu na preostale četiri dimenzije (Keirse i Bates, 1984; Korthagen, 2004; Emmerich, Rock i Trapani, 2006; Zhang, 2007; Decker i Rimm-Kaufman, 2008). Kenney i Kenney (1982) su temeljem analize osobina ličnosti između različitih profesija utvrdili da su učitelji značajno anksiozniji i savjesniji od primjerice knjižničara. Pored toga, Decker i Rimm-Kaufman (2008) također su ustanovili da učitelji pokazuju značajno više razine neuroticizma i savjesnosti u odnosu na norme u općoj populaciji. Vezano uz navedene nalaze, u recentnom domaćem istraživanju Tatalović Vorkapić i Peloze (2017) koje je provedeno na uzorku od 103 odgajatelja i 117 učitelja u Primorsko-goranskoj županiji, utvrđeno je da ne postoje značajne razlike u ekstraverziji, neuroticizmu, savjesnosti i ugodnosti između poduzoraka, osim u otvorenosti prema iskustvu. Ta se osobina pokazala značajno većom kod odgajatelja nego kod učitelja.

Kako ovo istraživanje uključuje ispitivanje osobina ličnosti hrvatskih i slovenskih učitelja, zanimljivo je navesti rezultate kroskulturalnih istraživanja ličnosti. Analiza osobina ličnosti na uzorcima iz 56 države (Schmitt, Allik, McCrae i Benet-Martínez, 2007) pokazuje da najviše ekstravertirani ljudi žive u Srbiji i Hrvatskoj, a najviše introvertirani u Bangladešu i Francuskoj. Što se tiče osobine ugodnosti, utvrđeno je da je najviše izražena u ljudi koji žive u Demokratskoj Republici Kongo i Jordanu, dok je najmanje izražena u Japanu i Litvi. Savjesnost je najizraženija u Demokratskoj Republici Kongo i Etiopiji, a najmanja je u Japanu i Južnoj Koreji. Što se tiče neuroticizma, pokazalo se da je on najviše izražen kod

budući odgovaratelji
ove ekstraverzije,
utvrđena je zna-
veća kod budućih
dužim studijskim
zavijestima savjesnosti,

istraživanja Jugo-
je provedeno na
akademskog samo-
telja. Utvrđeno je
objašnjenju vari-
manje, procjene
stava s učenjem
je. Zanimljivo je
ličnosti, a aka-
manja u predikciji
učitelja.

ježavaju visoke
nižen u odnosu
Korthagen, 2004;
Rimm-Kaufman,
sobina ličnosti iz-
anksiozniji i sa-
Rimm-Kaufman
zno više razine
koplaciji. Vezano
Tatalović Vor-
03 odgovaratelja i
da ne postoje
i ugodnosti iz-
Ta se osobina
elja.

hrvatskih i slo-
ralnih istraživa-
žave (Schmitt,
ise ekstraverti-
u Bangladešu
da je najviše
i Jordanu, dok
žanija u De-
panu i Južnoj
se izražen kod

ljudi koji žive u Japanu i Argentini, a najmanje u Demokratskoj Republici Kongo i Sloveniji. Naposljetku, što se tiče dimenzije otvorenosti prema iskustvu, najveću razinu pokazali su stanovnici Čilea i Belgije, a najmanje stanovnici Japana i Hong Konga. Premda istraživači navode potrebu za oprezom u generaliziranju rezultata s obzirom na razlike u uzorkovanju te malim uzorcima, moguće je zaključiti da su osobine ličnosti, posebice one tri koje nisu značajno pod utjecajem bioloških determinanti (savjesnost, ugodnost i otvorenost prema iskustvu), uvjetovane okolin-
skim čimbenicima – u ovom slučaju državom u kojoj živimo.

Naposljetku, s obzirom na odnos između osobina ličnosti hrvatskih i slovenskih učitelja i njihove samoprocijenjene razine profesionalnih kompetencija, važno je istaknuti da na profesionalni razvoj učitelja značajno utječu tzv. nekognitivne vještine u koje pored motivacije spadaju i osobine ličnosti (Brunello i Schlotter, 2011). Također, u svojem kratkom radu Barcelos (2013) prikazuje svu složenost prepletanja osobnog i profesionalnog u učitelju, na koji način jedno utječe na drugo te kako su promjene koje su se događale kod nje kao učiteljice reflektirale na promjene u njezinu poučavanju kroz tri dimenzije: zaigranost i improvizacija, kreativnost i preuzimanje rizika te svjesno poučavanje. No premda velik broj autora prepoznaje i ističe važnost ličnosti u profesionalnom razvoju učitelja, pri čemu ističu i preklapanje u definiranju (Diaconu, 2002; Jinga, 1998; Petrovici, 2007), vrlo malen broj istraživanja izravno analizira spomenuti odnos (Čepić, Tatalović Vorkapić, Lončarić, Anđić i Skočić Mihić, 2015).

Stoga je ovo istraživanje usmjereno na analizu osobina ličnosti hrvatskih i slovenskih učitelja, kao i na odnos osobina ličnosti s njihovim samoprocjenama profesionalnih kompetencija kojima raspolažu. S obzirom na cilj istraživanja, očekuju se značajne pozitivne korelacije između njihovih osobina ličnosti i samoprocjene profesionalnih kompetencija. Premda postoji značajan nedostatak sličnih istraživanja, ipak se krenulo od afirmativne hipoteze s obzirom na teorijski okvir ličnosti koji je primijenjen u ovom istraživanju te prethodna istraživanja koja ukazuju na ne samo značajnu povezanost između osobina ličnosti i profesionalnog razvoja već i svojevršno preklapanje u definiranju profesionalnih kompetencija učitelja. Što se tiče testiranja značajnosti razlika u spomenutim odnosima između slovenskih i hrvatskih učitelja, značajne se razlike ne očekuju s obzirom na to da sličnih istraživanja na tom području nema.

Metoda

Ispitanici

Analiza osobina ličnosti i samoprocjene stupnja osposobljenosti provedena je na cijelom uzorku (N=1989) te na poduzorcima hrvatskih (N=1195) i slovenskih učitelja (N=794).

Mjerni instrumenti

U ovom je dijelu istraživanja primijenjen Kratki 5-faktorski upitnik od 10 čestica (TIPI; Gosling, Rentfrow i Swann Jr., 2003), točnije njegova adaptirana i validirana inačica na hrvatskom jeziku (Tatalović Vorkapić, 2016). Upitnik se sastoji od 10 čestica na koje su se ispitanici procjenjivali na skali Likertova tipa od 7 stupnjeva, upisivanjem odgovarajuće numeričke vrijednosti ovisno o tome u koliko se mjeri slažu ili ne slažu s navedenom tvrdnjom (1 – *uopće se ne slažem*; 2 – *umjereno se ne slažem*; 3 – *malo se ne slažem*; 4 – *možda, i slažem se i ne slažem se*; 5 – *malo se slažem*; 6 – *umjereno se slažem*; 7 – *potpuno se slažem*). Procjene na tvrdnjama 3, 4, 6, 8 i 10 bilo je potrebno obrnuto bodovati, a potom zbrojiti rezultate. Valjanost toga mjernog instrumenta potvrđena je u istraživanju Jonason, Teicher i Schmitta (2011), u kojem su potvrđeni rezultati mnogobrojnih dotadašnjih istraživanja u kojima su korišteni duži mjerni instrumenti, poput spomenutih NEO-PI-R te BFI. Njegovom primjenom potvrđena je pozitivna povezanost između ekstraverzije i samopouzdanja te negativna između samopouzdanja i neuroticizma. Utvrđena je također pozitivna povezanost između ekstraverzije i socioseksualnosti, te negativna između socioseksualnosti i neuroticizma. U izvornom istraživanju Goslinga i suradnika (2003) Kratki 5-faktorski upitnik primijenjen je na 1813 studenata. Pritom je utvrđena razina pouzdanosti Cronbach-alfa od $\alpha=0,68$ za ekstraverziju, $\alpha=0,40$ za ugodnost, $\alpha=0,50$ za savjesnost, $\alpha=0,73$ za emocionalnu stabilnost te $\alpha=0,45$ za otvorenost prema iskustvu. U ovom istraživanju utvrđene su niže razine pouzdanosti tipa Cronbach-alfa, kao što je vidljivo u tablici 4.1, što se i očekivalo. Naime, validacija toga upitnika na hrvatskom jeziku pokazala je poteškoće nastojeći potvrditi pretpostavljenu 5-faktorsku strukturu zbog visokih interkorelacija među česticama istog pola. Stoga su se grupirale čestice s negativnim predznakom odvojeno od čestica s pozitivnim predznakom, a ne sadržajno prema očekivanim karakteristikama pojedinih dimenzija ličnosti (Tatalović Vorkapić, 2016). To je nalaz na koji su upozorovali autori izvornoga rada te su stoga preporučili da se u slučaju računanja pouzdanosti tipa Cronbach-alfa ona računa za cijelu skalu, što u ovom istraživanju iznosi zadovoljavajućih $\alpha=0,63$.

Za mjerenje profesionalnih kompetencija primijenjena je Skala osposobljenosti učitelja za profesionalno djelovanje opisana u uvodu ove monografije.

S obzirom na to da su distribucije rezultata pokazale značajna odstupanja od normalne distribucije (rezultati Kolmogorov-Smirnovljeva testa mogu se vidjeti u Tablici 4.1.), primijenjena je neparametrijska statistika, odnosno računanje Spearmanovih koeficijenata korelacije.

Rezultati i rasprava

Deskriptivna analiza osobina ličnosti i samoprocijenjenih profesionalnih kompetencija učitelja

Rezultati provedene deskriptivne analize osobina ličnosti i samoprocijenjenih profesionalnih kompetencija na cijelom uzorku te zasebno na uzorcima hrvatskih i slovenskih učitelja (Tablica 4.1., Slika 4.1.) potvrđuju nalaze prethodnih istraživanja (Tatalović Vorkapić, 2015, 2017).

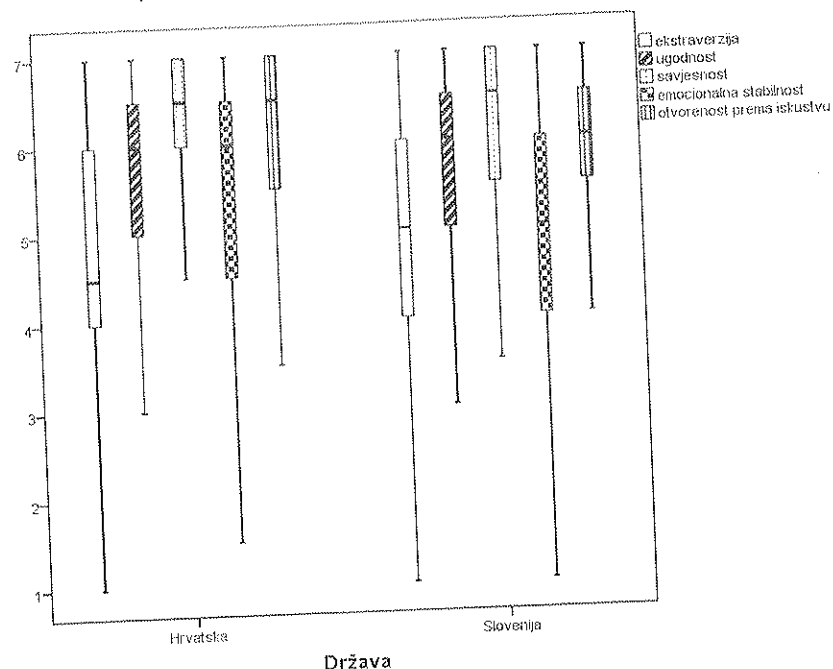
Analizom deskriptivnih parametara na cijelom uzorku vidljivo je da su utvrđene visoke razine svih osobina ličnosti, kao i samoprocijenjene razine profesionalnih kompetencija. Taj je nalaz očekivan, s obzirom na očekivani profil ličnosti učitelja i potrebnih profesionalnih kompetencija. Također, utvrđeni su nalazi potvrdili rezultate prethodnih istraživanja (Čepić, Tatalović Vorkapić i Kalin, 2014; Tatalović Vorkapić, 2012, 2015; Tatalović Vorkapić, Čepić i Mulc, 2014).

Daljnjom analizom osobina ličnosti i samoprocijenjenih profesionalnih kompetencija u odnosu na različite uzorke, odnosno hrvatske i slovenske učitelje, Mann-Whitneyevim testom utvrđeno je da su značajne razlike prisutne na varijablama: ekstraverzije, savjesnosti, emocionalne stabilnosti i profesionalnih kompetencija. Rezultati su pokazali da su slovenski učitelji značajno više ekstraverzirani za razliku od hrvatskih učitelja (Mann-Whitney $z = -2,653$, $p = 0,010$). Nadalje, hrvatski učitelji pokazali su značajno višu razinu savjesnosti (Mann-Whitney $z = -4,876$, $p = 0,001$) i emocionalne stabilnosti (Mann-Whitney $z = -11,127$, $p = 0,001$), za razliku od slovenskih učitelja. Na dimenzijama ugodnosti (Mann-Whitney $z = -0,352$, $p = 0,725$) i otvorenosti prema iskustvu (Mann-Whitney $z = -0,904$, $p = 0,366$) nije bilo značajnih razlika između hrvatskih i slovenskih učitelja. Naposljetku, značajno više razine samoprocijenjenih profesionalnih kompetencija pokazali su hrvatski, za razliku od slovenskih učitelja (Mann-Whitney $z = -3,012$, $p = 0,003$).

Utvrđene značajne razlike u osobinama ličnosti vrlo su zanimljive te su, kao što je vidljivo, u skladu s nalazima kroskulturalnih istraživanja (Schmitt, i sur., 2007) kada je u pitanju emocionalna stabilnost, no nisu u skladu kada je u pitanju ekstraverzija i savjesnost. Postojeću neusklađenost moguće je objasniti time što uzorci u tim dvama istraživanjima nisu jednaki. Naime, u ovom se istraživanju radi o uzorku koji je usko vezan uz profesiju učitelj, dok je prikazanim istraživanjem bila provedena analiza na uzorcima studenata (Schmitt i sur., 2007). S obzirom na to da su pojedine osobine ličnosti značajno determinirane okolinskim čimbenicima (ugodnost, savjesnost i otvorenost prema iskustvu), bilo bi vrlo zanimljivo provesti buduća istraživanja osobina ličnosti u odnosu na uvjete i metode rada učitelja u Hrvatskoj i Sloveniji, što bi, moguće je, dalo jedan dio odgovora na to zašto je zapravo tako.

Na kraju analiza o značajnim razlikama koje su vezane uz samoprocijenjene profesionalne kompetencije može se također postaviti pitanje: jesu li te razlike doista prisutne, tj. jesu li hrvatski učitelji doista profesionalno kompetentniji ili je njihova samoprocjena manje kritična, odnosno je li procjena u slovenskih učitelja previše kritična? U svakom slučaju, uvođenjem objektivne, vanjske varijable koja pouzdano i valjano mjeri profesionalne kompetencije slovenskih i hrvatskih učitelja u odnosu na njihove osobine ličnosti dala bi odgovore temeljem kojih bi bilo jasnije što zapravo određeni nalaz znači te kako ga je posljedično tome moguće objasniti.

Slika 4.1. Prikaz prosječnih vrijednosti i varijabiliteta ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti, emocionalne stabilnosti, otvorenosti prema iskustvu i profesionalnih kompetencija na uzorku hrvatskih i slovenskih učitelja

Korelacijske analize osobina ličnosti i samoprocijenjenih profesionalnih kompetencija učitelja

Korelacijske su analize pokazale značajne pozitivne povezanosti svih dimenzija ličnosti sa samoprocijenjenim profesionalnim kompetencijama učitelja kako na cijelom uzorku tako i na poduzorcima hrvatskih i slovenskih učitelja, kao što je bilo očekivano (Tablica 4.1.). Zbog prethodno utvrđenih značajnih razlika između distribucija utvrđenih rezultata i normalnih distribucija utvrđeni su Spearmanovi koeficijenti korelacije. Utvrđeno je da učitelji iz ukupnog uzorka s visokim razinama ekstraver-

vezane uz samoprocije-
 ter postaviti pitanje: jesu
 li doista profesionalno
 kompetentni, odnosno je li pro-
 fesijski slučaja, uvođenjem
 mjeri profesionalne
 osu na njihove osobine
 što zapravo određeni
 objasniti.

me, ugodnosti, savjesnosti,
 iskustvu i profesionalnih

- ☐ ekstremitet
- ☒ ugodnost
- ☒ savjesnost
- ☒ emocionalna stabilnost
- ☒ otvorenost prema iskustvu

zije, savjesnosti, ugodnosti, emocionalne stabilnosti i otvorenosti prema iskustvu ujedno pokazuju i značajno više razine samoprocijenjenih profesionalnih kompetencija. Kao i prethodni rezultati, i taj je nalaz očekivan te kao takav potvrđen i u ovom istraživanju. Može se objasniti prethodno navedenim definicijama profesionalnih kompetencija koje uključuju opise ličnosti učitelja kao značajne nekognitivne faktore koji determiniraju njihov profesionalni razvoj (Jinga, 1998; Brunello i Schlotter, 2011; Diaconu, 2002; Petrovici, 2007; Barcelos, 2013).

Jedna od tih definicija ističe sljedeće: „dinamička interakcija kognitivnih, afektivnih i motivacijskih kapaciteta s osobinama ličnosti omogućuje učitelju one kvalitete koje su neophodne za provođenje didaktičkih aktivnosti koje ostvaruju očekivane odgojno-obrazovne ciljeve sa zadovoljavajućim ishodom učenja“ (Diaconu, 2002, str. 27). Pored te značajne interakcije različitih psiholoških aspekata s profesionalnom ulogom učitelja, Jinga (1998, str. 78) ističe da sve navedeno osim na kvalitetu procesa učenja i poučavanja utječe značajno i na izvedbu učenika te na mogućnost da svako dijete ostvari maksimum svojega intelektualnog potencijala. Stoga osobine ličnosti predstavljaju više nego značajnu nekognitivnu komponentu učiteljevih kompetencija (Brunello i Schlotter, 2011).

Tablica 4.1. Deskriptivni parametri (aritmetička sredina=M i standardna devijacija=SD), rezultati Kolmogorov-Smirnovijevog testa (K-Sz. p), Cronbach alphe (α) i Spearmanovi koeficijenti korelacije ekstreverzije, ugodnosti, savjesnosti, emocionalne stabilnosti, otvorenosti prema iskustvu, samoprocjeni profesionalnih kompetencija, dobi, radnog staža, spola i radnog mjesta na cijelom uzorku, te zasebno na uzorku hrvatskih i slovenskih učitelja

OSOBINE LIČNOSTI, PROFESIONALNE KOMPETENCIJE, DOB I RADNO ISKUSTVO	UZROCI	M(SD)	K-Sz(p)	α	1)	2)	3)	4)	5)	6)	SPOL	RADNO MJESTO
1) EKSTRAVERZIJA	Svi	4,82(1,35)	4,28(.001)	,381	1,000	,014	,109**	,132**	,353**	,185**	-,086**	-,051*
	Hrvatski	4,77(1,35)	3,38(.001)	,410	1,000	,048	,141**	,141**	,371**	,181**	-,092**	-,061*
	Slovenski	4,91(1,34)	3,31(.001)	,473	1,000	-,044	,078	,173**	,330**	,228**	-,065	-,020
2) UGODNOST	Svi	5,67(1,04)	7,50(.001)	,283				,301**	,356**	,249**	,124**	-,146**
	Hrvatski	5,64(1,10)	5,52(.001)	,303			,347**	,451**	,280**	,174**	-,129**	-,135**
	Slovenski	5,71(,94)	5,09(.001)	,252			,236**	,229**	,183**	,333	-,140**	-,166**
3) SAVJESNOST	Svi	6,16(.97)	10,18(.001)	,541				,299**	,332**	,233**	-,183**	-,109**
	Hrvatski	6,25(.91)	8,57(.001)	,521				,344**	,366**	,279**	-,193**	-,151**
	Slovenski	6,03(1,04)	5,49(.001)	,511				,186**	,276**	,154**	-,199**	-,073
4) EMOCIONALNA STABILNOST	Svi	5,35(1,20)	6,30(.001)	,433				,270**	,187**	,012	-,039	-,040
	Hrvatski	5,59(1,18)	5,77(.001)	,462				,299**	,196**	-,040	-,040	-,040
	Slovenski	4,99(1,15)	2,91(.001)	,348				,221**	,146**	,056	-,100**	-,100**
5) OTVORENOST PREMA ISKUSTVU	Svi	5,99(.99)	9,43(.001)	,436				,324**	,129**	-,125**	-,124**	-,125**
	Hrvatski	5,97(1,04)	7,71(.001)	,417				,319**	-,139**	-,177**	-,129**	-,129**
	Slovenski	6,01(.90)	5,57(.001)	,475				,328**	-,177**	-,177**	-,177**	-,177**
6) PROFESIONALNE KOMPETENCIJE	Svi	3,86(.56)	3,76(.001)	,827							-,018	-,042
	Hrvatski	3,89(.59)	2,95(.001)	,839							-,002	-,063*
	Slovenski	3,82(.51)	2,96(.001)	,801							,042	-,023
DOB	Svi	42,44(10,20)	3,16(.001)		-,013	-,029	,044	-,076**	,042	,041	-,011	-,093**
	Hrvatski	41,69(10,64)	2,87(.001)		,029	-,015	,065**	-,047	,061*	,188**	-,024	-,197**
	Slovenski	43,60(9,37)	2,18(.001)		-,101**	-,059	,015	-,046	,016	,254**	,039	,112**
RADNI STAŽ	Svi	17,31(11,01)	4,00(.001)		-,012	-,024	,061**	-,077**	,202**	,200**	-,071**	-,164**
	Hrvatski	16,23(11,08)	3,62(.001)		,021	-,017	,093**	-,045	,053	,179**	-,070*	-,262**
	Slovenski	18,93(10,73)	2,70(.001)		-,084*	-,039	,052	-,041	,024	,262**	-,047	,018

*p<.05, **p<.01

trebala biti usmjerena prema analizi uvjeta i metoda rada te ostalih značajnih korelata profesionalnog identiteta kulturalno različitih učiteljskih profesija, kao i osnovnoškolskih kurikuluma koji se primjenjuju.

Dodatne korelacijske analize fokusnih varijabli s dobi, radnim stažom, spolom i radnim mjestom (učitelji razredne nastave i učitelji predmetne nastave) također su ukazale na zanimljive nalaze. Očekivano utvrđena negativna korelacija dobi i radnog staža s ekstraverzijom (Bratko, 2002) utvrđena je samo u poduzorku slovenskih učitelja. Nadalje, dob i radni staž nisu značajno povezani s ugodnošću bez obzira na različite poduzorke učitelja. S porastom radnog staža raste i savjesnost, ali samo na poduzorku hrvatskih učitelja. Prethodni nalazi o povezanosti neuroticizma s dobi i radnim stažom (Kenney i Kenney, 1982; Decker i Rimm-Kaufman, 2008) potvrđeni su u ovom istraživanju, no samo na cijelom uzorku. Naime, utvrđeno je da s dobi i radnim stažom značajno raste neuroticizam na cjelovitom uzorku hrvatskih i slovenskih učitelja. Naposljetku, utvrđeno je da otvorenost prema iskustvu raste s dobi učitelja, no samo na poduzorku učitelja iz Hrvatske, a s radnim stažem i na cijelom uzorku. Konačno, što se tiče samoprocijenjenih profesionalnih kompetencija, očekivano značajno rastu s dobi i radnim stažom, bez obzira radi li se o učiteljima iz Hrvatske ili Slovenije.

Daljnje su dodatne korelacijske analize pokazale da je spol značajno povezan s većinom osobina ličnosti. Preciznije, utvrđeno je da su sve osobine ličnosti, izuzev emocionalne stabilnosti i samoprocijenjene profesionalne kompetentnosti, značajno veće kod učiteljica nego kod učitelja. Utvrđene značajne korelacije mogu se objasniti pomoću postojećih rod-nih stereotipa i uloga u današnjem društvu, slijedom čega su ekstraverzija, ugodnost, savjesnost i otvorenost prema iskustvu više zastupljene osobine kod žena nego kod muškaraca. Emocionalna stabilnost i profesionalne kompetencije podjednako su procijenjene kod učiteljica i učitelja. Analiza osobina ličnosti i samoprocijenjene profesionalne kompetencije s obzirom na radno mjesto, odnosno učitelje razredne i učitelje predmetne nastave, vidljivo je da ta dva radna mjesta ne pripadaju homogenom uzorku po toj kriterijskoj varijabli. Naime, sve su osobine ličnosti osim emocionalne stabilnosti, kao i samoprocijenjene profesionalne kompetencije značajno veće kod učitelja predmetne nastave za razliku od učitelja razredne nastave. Kao i kod spola, i u odnosu na radno mjesto, osobina emocionalne stabilnosti pokazuje svojevrsnu konstantu, odnosno nije promjenjiva u odnosu na te sociodemografske varijable, za razliku od svih ostalih osobina ličnosti. Premda se radi o iznimno zanimljivom nalazu, teško ga je objasniti s obzirom na evidentan nedostatak sličnih istraživanja kako u Hrvatskoj i Sloveniji tako i u drugim zemljama. No on, zasigurno, predstavlja – pored ostalih – vrlo poticajno polazište za kreiranje smjernica za buduća istraživanja.

Zaključak

S obzirom na temeljnu svrhu ovoga istraživanja koja se odnosila na analizu osobina ličnosti hrvatskih i slovenskih učitelja, kao i na njihov odnos sa samoprocjenama profesionalnih kompetencija kojima raspolažu, uglavnom su potvrđene postavljene istraživačke hipoteze.

Kako na cjelovitom uzorku učitelja tako i na poduzorcima hrvatskih i slovenskih učitelja utvrđene su više razine svih osobina ličnosti u odnosu na mogući raspon odgovora na primijenjenoj skali, što je u skladu s hipotezom (Tatalović Vorkapić, 2012, 2015). Isti su nalazi utvrđeni i za njihovu samoprocijenjenu razinu profesionalnih kompetencija. Dakle, sasvim je jasno očekivati od učitelja, kao što su to i sami procijenili, da su visoko ekstravertirani, savjesni, ugodni, emocionalno stabilni, otvoreni za nova iskustva i s visokim profesionalnim kompetencijama. Analiza testiranja značajnosti razlika u osobinama ličnosti između hrvatskih i slovenskih učitelja, rezultati su pokazali da su učitelji iz Slovenije značajno više ekstravertirani za razliku od učitelja iz Hrvatske. Osim toga, učitelji iz Hrvatske dali su značajno više procjene na dimenzijama savjesnosti i emocionalne stabilnosti te profesionalnih kompetencija.

Rezultati korelacijskih analiza ukazuju na postojanje značajnih pozitivnih korelacija između svih dimenzija ličnosti sa samoprocijenjenim profesionalnim kompetencijama učitelja kako na cijelom uzorku tako i na poduzorcima hrvatskih i slovenskih učitelja. Taj je nalaz također bio očekivan s obzirom na samo definiranje profesionalnih kompetencija učitelja u terminima njihovih osobina ličnosti (Brunello i Schlotter, 2011; Diaconu, 2002; Petrovici, 2007). Na temelju analiza testiranja značajnosti razlika između utvrđenih korelacija na poduzorcima učitelja iz Hrvatske i Slovenije utvrđeno je da postoje značajne razlike u odnosima dviju dimenzija ličnosti sa samoprocijenjenim profesionalnim kompetencijama: ugodnosti i savjesnosti. Preciznije, korelacije između ugodnosti i samoprocijenjenih profesionalnih kompetencija te savjesnosti i samoprocijenjenih profesionalnih kompetencija značajno su veće kod učitelja iz Hrvatske nego kod učitelja iz Slovenije. Kod ostalih odnosa nije utvrđena značajna razlika. Naposljetku, rezultati dodatnih korelacijskih analiza ukazali su na različite odnose dobi, radnog staža i radnog mjesta s dimenzijama ličnosti. Ti su odnosi, posebice u relaciji dobi i radnog staža s dimenzijama ličnosti također različiti s obzirom na zemlju u kojoj učitelji žive i rade, što svakako treba imati na umu u budućim istraživanjima. Zanimljiv je nalaz vezan uz značajno više zastupljene dimenzije ličnosti kod nastavnika predmetne za razlikuju od učitelja razredne nastave, kao i kod učitelja za razliku od učitelja. Utvrđeni nalaz implicira uvjetovanost dimenzija ličnosti radnim mjestom i spolom. No jedna osobina ličnosti poprilično je nezavisna s obzirom na ispitane sociodemografske varijable, a to je emocionalna stabilnost.

U osvrtu na utvrđene rezultate koji su dali odgovore na temeljne probleme ovoga istraživanja opravdano je istaknuti da, premda su ispitivane osobine ličnosti zastupljene na visokim razinama učitelja iz obiju zemalja, očigledno je da su one prisutne u različitim opsezima u odnosu na to je li riječ o učiteljima iz Hrvatske ili Slovenije te da je njihov odnos sa samoprocijenjenim profesionalnim kompetencijama učitelja različit opet u odnosu na zemlju u kojoj žive i rade. Stoga se može zaključiti da su definicije i očekivanja od učitelja u tim dvjema zemljama različiti s obzirom na to da su u Hrvatskoj značajno više važnije osobine ugodnosti i savjesnosti u odnosu na samoprocijenjene profesionalne kompetencije učitelja nego što je to slučaj u Sloveniji. Osobina ličnosti u okviru koje na neki način postoji najviše općih slaganja u odnosu na sve ispitivane varijable jest emocionalna stabilnost. To je osobina ličnosti koja je slično zastupljena kod obaju poduzoraka učitelja, podjednako je povezana sa samoprocijenjenim profesionalnim kompetencijama te je neovisna o sociodemografskim varijablama, posebice ako se analiziraju zasebno učitelji iz Hrvatske i Slovenije.

Utvrđeni rezultati iznimno su važni u kroskulturalnim analizama i drugih, a ne samo ispitivanih osobina učitelja. Temeljna smjernica za buduća istraživanja odnosila bi se na provedbu sličnog istraživanja, ali u odnosu na kurikulum za osnovne škole koji se koriste u tim zemljama, što bi jasno dalo odgovore na to koji je temelj za različito shvaćanje i definiranje učitelja te što se od njega/nje očekuje u svakoj zemlji. Također, bitno je napomenuti i ograničenja provedenog istraživanja koja se odnose prvenstveno na primjenu Kratkoga 5-faktorskog upitnika od 10 čestica. Utvrđena značajno niska razina pouzdanosti te nejasna faktorska struktura utvrđena validacijskom studijom (Tatalović Vorkapić, 2016) upućuju na to da sve utvrđene rezultate treba analizirati s oprezom: bez obzira na veličinu i vrstu uzorka oni se ne mogu generalizirati te je potrebno u budućim istraživanjima primijeniti koju od dužih inačica upitnika za ispitivanje analiziranih pet osobina ličnosti.

"Poučavamo ono što jesmo"

(Palmer, 1998, str. 2)

Literatura

1. Barcelos, A. M. F. (2013). We teach who we are (becoming). *PeerSpectives*, 10, 2–6. Dostupno na <https://peerspectives.files.wordpress.com/2010/04/peerspectives-issue-10.pdf> Pristupljeno 14. svibnja 2016.
2. Bauer, S. (2008). What Qualities Should Preschool Teachers Have? *Jakarta Post*, September. [Online]. Dostupno na <http://www.tutortime.co.id/images/download/Teachers+role.pdf> Pristupljeno 14. svibnja 2016.
3. Benet-Martinez, V. i John, O. P. (1998). *Los cinco grandes* across cultures and ethnic groups: Multitrait multimethod analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(3), 729–750.
4. Bratko, D. (2002). Kontinuitet i promjene ličnosti od adolescencije do rane odraslosti: Rezultati longitudinalnog istraživanja. *Društvena istraživanja*, 4–5(60–61), 623–640.
5. Brunello, G. i Schlotter, M. (May 2011). *Non Cognitive Skills and Personality Traits: Labour Market Relevance and their Development in Education & Training Systems*. IZA Discussion Paper No. 5743, 1–46., Bonn: Institute for the Study of Labor (IZA).
6. Costa, P.T. i McCrae, R.R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
7. Čepić, R., Tatalović Vorkapić, S. i Kalin, J. (2014). Characteristics of a good elementary school teacher – analysis of teachers' self-perceptions. U N. Popov, C. Wolhuter, K. Skubic Ermenc, G. Hilton, J. Ogunleye, O. Chigishcheva (Ur.), *Education's role in preparing globally competent citizens* (str. 185–192). BCES Conference Books, Vol. 12, Bulgarian Comparative Education Society, Sofia, Bulgaria.
8. Čepić, R., Tatalović Vorkapić, S., Lončarić, D., Anđić, S. i Skočić Mihić, S. (2015). Considering transversal competences, personality and reputation in the context of the teachers' professional development. *International Education Studies*, 8(2), 8–20.
9. Decker, L. E. i Rimm-Kaufman, S. E. (2008). Personality characteristics and teacher beliefs among pre-service teachers. *Teacher Education Quarterly*, 35(2), 45–64.
10. Diaconu, M. (2002). Competentele profesiei didactice. U L. Gliga (Ur.), *Standarde Profesionale pentru profesia didactică* (str. 25–35). București, Polsi SA: Ministerul Educatiei si Cercetării.
11. Emmerich, W., Rock, D. A. i Trapani, C. S. (2006). Personality in relation to occupational outcomes among established teachers. *Journal of Research in Personality*, 40(5), 501–528.

12. Eysenck, H. J. (1967). *Biological basis of personality*. Charles C Thomas Publisher, Springfield, Illinois, USA.
13. Fulgosi, A. (1990). Psihologija ličnosti: Teorije i istraživanja. Zagreb: Školska knjiga.
14. Goldberg, L. R. (1981). Language and individual differences: The search for universals in personality lexicons. U L. Wheeler (Ur.), *Review of personality and social psychology*, (Vol. 2, str. 141–165). Beverly Hills, CA: Sage.
15. Goldberg, L. R. (1990). An alternative „Description of Personality”: The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1216–1229.
16. Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment*, 4(1), 26–42.
17. Gosling, S. D., Rentfrow, P. J. i Swann Jr., W. B. (2003). A very brief measure of the Big-Five personality domains. *Journal of research in Personality* 37(6), 504–528.
18. Grgin, T. (2004). *Edukacijska psihologija*. Naklada Slap: Jastrebarsko.
19. Ivon, H. i Sindik, J. (2008). Povezanost empatije i mašte odgojitelja s nekim karakteristikama ponašanja i igre predškolskog djeteta. *Magistra ladertina*, 3(1), 21–38.
20. Jančec, L., Tatalović Vorkapić, S. i Lepičnik Vodopivec, J. (2015). Hidden curriculum determinants in (pre)school institutions: Implicit cognition in action. U Z. Jin (Ur.), *Exploring implicit cognition: learning, memory, and social-cognitive processes* (str. 216–242). A Volume in the Advances in Psychology, Mental Health, and Behavioral Studies (APMHBS) Book Series. Zhengzhou Normal University, China & University of California, Davis, USA, IGI-Global, USA. doi: 10. 4018/978-1-4666-6599-6
21. Jinga, I. (1998). *Manual de Pedagogie*. Manual destinat studenților de la DPPD din cadrul MAN, București, Ed. ALL Educational S. A.
22. John, O. P. i Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. U L. Pervin i O. P. John (Ur.), *Handbook of personality: Theory and research* (str. 102–138). New York: Guilford Press.
23. Jonason, P. K., Teicher, E. A. i Schmitt, D. P. (2011). The TIPI's validity confirmed: Associations with mating strategies and self-esteem. *Individual Differences Research*, 9(1), 52–60.
24. Jugović, I., Marušić, I., Pavin Ivanec, T. i Vizek Vidović V. (2012). Motivation and personality of preservice teachers in Croatia. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education, special issue*, 40, 271–287.

25. Kardum, I., Gračanin, A. i Hudek-Knežević, J. (2008). Dimenzije ličnosti i religioznost kao prediktori socioseksualnosti kod žena i muškaraca. *Društvena istraživanja*, 3(95), 505–528.
26. Keirsey, D. i Bates, M. (1984). *Please understand me: Character & temperament types*. California: Prometheus Nemesis.
27. Kenney, S. E. i Kenney, J. B. (1982). Personality patterns of public school librarians and teachers. *Journal of Experimental Education*, 50(3), 152–153.
28. Kolić-Vehovec, S. (1999). *Edukacijska psihologija*. Rijeka: Filozofski fakultet.
29. Korthagen, F. A. J. (2004). In search of the essence of a good teacher: Towards a more holistic approach in teacher education. *Teaching & Teacher Education*, 20(1), 77–97.
30. Larsen, R. J. i Buss, D. M. (2007). *Psihologija ličnosti: područja znanja o ljudskoj prirodi*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
31. McCrae, R. R. i John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of Personality*, 60(2), 175–215.
32. Norman, W. T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor 54 structure in peer nomination personality ratings. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66(6), 574–583. doi:10.1037/h0040291
33. Palmer, P. (1998). *The courage to teach*. Boston: Jossey-Bass.
34. Pervin, A. L., Cervone, D. i John, P. O. (2008). *Psihologija ličnosti: Teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga.
35. Petrovici, C. (2007). *Competences of didactic profession – taxonomic models*. *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” – Secți. Științele Educației*, vol. 11, 1–10.
36. Schmitt, D. P., Allik, J., McCrae, R. R. i Benet-Martínez, V. (2007). The Geographic Distribution of Big Five Personality Traits: Patterns and Profiles of Human Self-Description Across 56 Nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(2), 173–212. doi: 10.1177/0022022106297299
37. Singh, S. (2016). *Poem On The Importance Of Teachers*. Dostupno na <http://www.familyfriendpoems.com/poem/teacher-1>. Pristupljeno 14. svibnja 2016.
38. Tatalović Vorkapić, S. (2012). The significance of preschool teacher's personality in early childhood education: Analysis of Eysenck's and Big Five Dimensions of personality. *International Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 2(2), 28–37.
39. Tatalović Vorkapić, S. (2014). Je li privilegirani status modela osobina ličnosti u psihologiji ličnosti opravdan? – Prikaz modela identiteta. *Suvremena psihologija*, 17(2), 181–198.

40. Tatalović Vorkapić, S. (2015). How much personality is important in educational context? U M. Orel (Ur.) *International Conference EDUvision 2015: „Modern Approaches to Teaching Ocming Generation“* (str. 75–83). EDUvision, Stanislav Jurjevčič, Ljubljana, Slovenija. <http://eduvision.si/Content/Docs/Zbornik%20prispevkov%20EDUvision%202015.pdf>
41. Tatalović Vorkapić, S., Čepić, R. i Mulc, M. (2014). The comparison of professional self-perceptions between preschool and primary school teachers in Croatia. U N. Popov, C. Wolhuter, K. SkubicErmenc, G. Hilton, J. Ogunleye, O. Chigisheva (Ur.), *Education's role in preparing globally competent citizens* (str. 461–468). BCES Conference Books, Vol. 12, Bulgarian Comparative Education Society, Sofia, Bulgaria.
42. Tatalović Vorkapić, S. (2016). Ten Item Personality Inventory: A validation study on Croatian adult sample. U Z. Bekirogullari, M. Y. Minas i R. X. Thambusamy (ur.) *The European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. 4th icCSBs Abstract Book: The Annual International Conference on Cognitive-social, and Behavioural Sciences*, Cyprus, 10–12. May 2016 (str. 192–202), Future Academy.
43. Tatalović Vorkapić, S. (2017). Personality and Education: Contemporary issues in Psychological science about Personality in Teacher Education. U C. Martin i D. Polly (Ur.), *Handbook of Research on Teacher Education and Professional Development Professional Development* (str. 163–186). A volume in the Advances in Higher Education and Professional Development (AHEPD) Book Series. USA: IGI Global.
44. Tatalović Vorkapić, S., Čepić, R. i Šekulja, I. (2016). Are There Any Differences in Personality Traits and Life Satisfaction Between Future Preschool and Primary School Teachers? *Journal of Research in Childhood Education*, 30(3), 361–373. doi: 10.1080/02568543.2016.1179236
45. Tatalović Vorkapić, S. i Peloza, I. (2017). Life satisfaction, happiness, optimism and personality traits among Croatian preschool and primary school teachers: Are there any differences? *Current Issues in Personality Psychology Journal*, 5(1), 21–31. doi:10.5114/cipp.2017.65830
46. Vasconcelos, T. (2002). „I am like this because I just can't be different...” Personal and professional dimensions of Ana's teaching: Some implications for teacher education. U D. Rothenberg (Ur.), *Proceedings of the Lilian Katz Symposium* (str. 191–199). Early Childhood & Parenting (ECAP) collaborative University of Illinois, Urbana-Champaign, USA.
47. Vizek-Vidović, V. Vlahović-Štetić, V., Rijavec, M. i Miljković, D. (2014). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP d. o. o. – Vern.
48. Zhang, L. (2007). Do personality traits make a difference in teaching styles among Chinese high school teachers? *Personality and Individual Differences*, 43(4), 669–679.